

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

X. évfolyam 7. (519.) szám

Független művelődési és helytörténeti havilap

2004. július 30. – péntek

Alapította és szerkesztette (1906–1911):
dr. Fekete Endre és Kiss Béla

A h é t f a l u s i c s e p e s z

A hétfalusi csángó viselet tanulmányozása során bukkantam rá a női fejrevaló reprezentatív darabjára: a *csepeszre*.

Mi is valójában a csepesz? A *Magyar Néprajzi Lexikon főköttő* címszava alapján olyan fejrevaló, amely „*csupán asszonyokat megillető, a férjes női jelképező fejet borító öltözetdarab (...), melyet a lakodalom éjszakáján először felkontyolt asszony fejére tesznek.*”

A főköttő minden régi, népi viseletnek tartozéka, és funkciója is ugyanaz, amiben különbözik: a forma, az anyag, a díszítés. A különböző változatok viszont etnikai, földrajzi, társadalmi megkülönböztethetőség függvényei.

A felkutatót néhány darab alapján arra próbáltam feleletet keresni, hogy ezek a hétfalusi csepeszek és a rajtuk fellelhető motívumok mennyire tekinthetők archaikusoknak (régies) és egyetemeseknek, hogyan illeszkednek bele az egyetemes – de különösen a magyar – népi kultúra szimbólumvilágába.

A fejviselethez szorosan hozzátartozik a hajviselet is, amely szintén jelentéssel bír. Szorosan összefügg a hagyományokat őrző népnél a lakodalmi szertartásoknak az úgynevezett „felkontyoló” mozzanatával, amikor is a menyasszony haját felkötötték és rátették a főköttőt.

Az asszonyi státust a konty és a hozzá kapcsolódó főköttő jelentette. Az asszonnyá válás szertartásának mozzanataként mindkettővel megjelölték az új asszonyt. Adatközlők tanúsága szerint így történt ez a hétfalusiaknál is: „*Amikor a menyasszony az oltár előtt állt, akkor két copfba volt a haja. A lakodalomkor, amikor esteledett, és az ajándékokat gyűjtötték össze, akkor a fiatal házaspár félrevonult és a kontyoló asszony bekontyolta a menyasszonyt. Amikor megjelent, már mint menyecske jelent meg. Akkor kontyolták be és tették a főköttőt rá. E nélkül nem mehetett ki többet az utcára.*”

A haj státuszjelző és gyakorlati funkcióján kívül a népi hiedelmek tárgya is volt. Mágikus erőt tulajdonítottak neki, s így bizonyos kultúrák tiltották a haj levágását, mert ebben

az egyén megcsonkítását látták. A néphit szerint a női hajnak rontásra alkalmas vonzásereje van, ezért alakult ki az a szigorú erkölcsi szabály, hogy e nélkül nem mehetett ki többet az utcára. S mivel így a fejrevaló a rontástól is védte, mint fontos ruhadarabra nagy gondot fordítottak, s talán ezért is a legdíszesebb ruhadarabjuk. A rontás elleni védeést szolgálja ezeknek a csepeszeknek a kivétel nélküli piros alapszíne is. És ebből a védekezésből alakulhatott ki az az erkölcsi norma is, hogy jól le kellett kötni a haját, egyetlen hajszál sem lóghatott ki, mivel az „kacérkodásra” vallott.

Az átmenetrítusok és a beavatási szertartások kapcsán tudjuk, hogy a házasságkötés is átmenetet jelent az egyik csoportból a másikba. A lakodalmi szertartás utolsó mozzanataként az új asszony felkontyolásával, vagyis fejviseletének átváltoztatásával kezdődött el a nő törvényes új élete. Ebből kifolyólag nem véletlen, hogy a csepesz fontos menyasszonyi kellék. A varrás, hímzés során fejezi ki a házasság előtti rejtett vágyakozásának beteljesülését. Így az első csepeszre, amelyet a menyasszony maga készít el, nagy gondot fordít, ez a legdíszesebb. Téves az a szemlélet, miszerint azért díszítik ki, hogy csupán szép legyen. Ennél sokkal mélyebb értelme volt a hajdani menyasszonyok számára ennek a fejdísznek az elkészítése. Ha csak a pompa kedvéért készítették volna, érthetetlen lenne számunkra, miért takarták le e gyönyörűen kidíszített fejrevalót egy vékony, farvalónak nevezett fátolkendővel, ezzel elrejtve a világ szemé elől.

Vizsgálódásom alapja az a tíz darab csepesz, amelyek létezése a tudomásomra jutott, holott biztosan ennél sokkal több létezik imitt-amott lappangva.

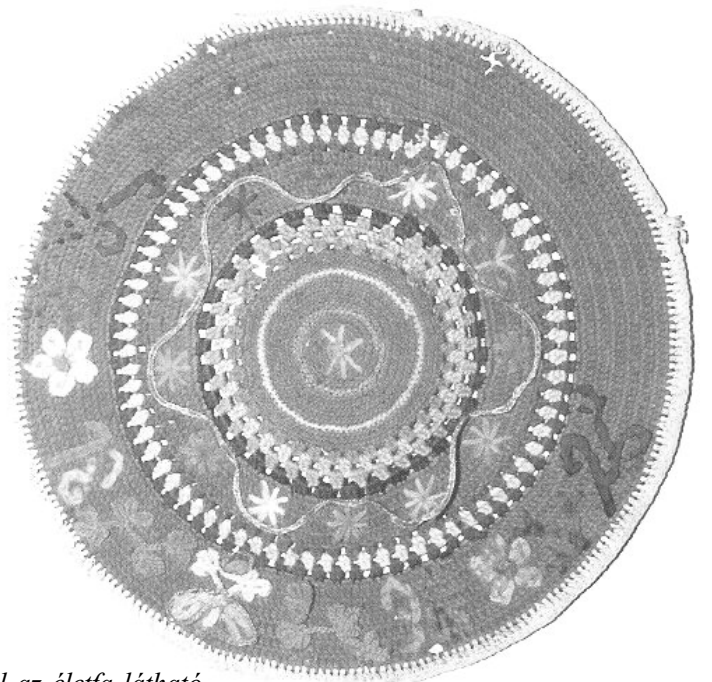
Saját maga által menyasszonyként készített csepesztulajdonossal nem sikerült találkoznom, hiszen a legújabb darab is 1913 körül készült, a legrégebbi pedig az 1730-as években. Így a rajtuk megjelenő szimbólumok értelmezésére az őseiktől örökölt tulajdonosokat faggattam a jelentésekről. Ezekből az értelmezésekből idézek itt kettőt:

„*A körök az összetartás, az együvé-*

tartozás jelei, akár csak a gyűrű. A sárga kör: a napfény, a családi melegség kisugárzása, amelynek közepén a Nap helyezkedik el. A geometrikus figurák: két-két négyzetnek az összekapcsolódása, szintén az összetartás jele. A legsó körön elől közepén egy ősi jelvény látható, valami törökös harci eszköz, és benne a csillag, amely vezette az úton. Hátral az életfa látható, amelynek két ága van, a férfi és a nő összekapcsolódása, ezek között van a gyümölcs. Az életfától jobbra is, balra is két-két virág, tulipán van.”

Fentről a Nap, szimbóluma az egyetemes világnak, a világmindenség naprendszerének. Bent egy kicsi nap vagy egy csillag. Ez a csillag megismétlődik a külső peremen: tizenkét darab csillag, vagyis a tizenkét hónap, amely az idő szimbolikus jelképe. A nappal-éjszaka váltakozása a sárga és a kék gyűrű összeolvadása. A vibráló napgyűrű után az utolsó körben két részre osztva az egyik az élet, a másik a semleges rész. Az életzóna két oldalán két virág, amelyet az évszám követ. Majd következik szintén két szimmetrikusan elhelyezkedő zöld levelű dísz, ezek az életre vágyást jelentik, hiszen a zöld ág a termékenységet jelképezi, és egyben valóságot, életóhajt is kifejez. A közepén elhelyezkedő motívum a két szerelmes találkozásának a jelképe, amelyre a cseresznyeszemek utalnak, és felette a virágok a jövőre.

A csepeszek motívumhasználatát együttesen nézve kiderül, hogy a külön-külön egészet alkotó darabok összefüggnek egymással, és nemcsak formai és technikai kivitelezésben hasonlítanak, hanem a motívumok szimbolikus kifejeződésében is. Az itt megjelenő motívumokat különböző jelképek köré lehet csoportosítani, amelyek

az eljövendő házaselet, a szerelem beteljesülésének vágya által összegeződnek.

Melyek azok a jelképekörök és a hozzájuk kapcsolódó szimbólumok, amelyek itt felmerülnek?

A **világmindenség**: kör, gyűrű, tizenkettes szám; a **szerelem**: virág (tulipán), Nap, csillag; **termékenység**: ág, fa, gyümölcs (cseresznye); a **női és a férfi jelleg összefonódása**: geometrikus négyzet, gyűrű, tulipán.

Nem elhanyagolandó a színszimbolikának a kiemelése sem, hiszen olyan alapszínek jelennek meg, amelyek belekapcsolódnak a fent említett jelképekörökbe: az uralkodó a **piros**, bajelhárító szerepével, a rontás elleni védekezés egyik eszköze, továbbá a tűz és a szerelem színe. A **fehér** az ártatlanság, a szüziesség; a **sárga**, mint az arany helyettesítője, a Nap jelképiségéhez kapcsolódik. A **kék** az ég, a víz színe, s a tisztaságot, az igazságot, a hűséget jelképezi. Mint a hűség jelképe fontos szerepet kap a házasságban. A *Jelképtár* szerint: „*csak elvétve jelenik meg népi hagyományainkban, ami épp arra enged következtetni, hogy mint az égnek és a végtelenségnek a színe, szent lehetett*”. A **zöld**, mint levél, ág, virág, mind-mind az élet kezdetének, a reménységnek a színe.

(Folytatjuk)

Juhász Judit

K a l e n d á r i u m

Meglepő dolgokat produkál néha az idő. Mintha csak véletlenül tenné, egymás mellé dobál eseményeket, embereket, sorsokat, hogy aztán később érdekesen egymásba mosva a síkokat, örökkévalósága tudatában üzenjen általuk nekünk, rabságában sínylő embereknek. Nézzünk hát egy ilyen csendben sárguló naptárlapot.

Éppen 35 esztendeje annak, hogy 1969. július 20-án, közép-európai idő szerint este 9 óra 17 perckor az amerikai Apollo-11 űrhajó leszállóegysége elérte a Hold felszínét. Néhány órával később, 21-én, négy perccel hajnali három előtt Neil Armstrong űrhajós bevonult a történelembe, mint az első ember, aki a Holdra lépett. Nemsokára aztán követte őt a leszállóegység másik utasa, Edwin Aldrin is. A két űrhajós a Holdon eltöltött mintegy huszonkét órából valójában csak mintegy kettőt volt a leszállóegységen kívül, de ez a rövid idő is elegendő volt ahhoz, hogy sokrétű feladatuk végrehajtása mellett ne csupán „gazdájuknak”, az amerikai elnöknek üzenjenek, hanem az egész világnak. Hiszen az eseményt – a televízió jóvoltából – sok millióan láthatták. Ez az üzenet pedig így szólt: „*Kis lépés ez egy embernek, de hatalmas ugrás az emberiségnek.*”

Visszaemlékszem a zsúfolásig telt kultúrthonra, ahol az özőn víz előtti Temp tévékészülék meg-megremegő képernyőjén bizony nagyon kevés látszott ebből a világra szóló eseményből, de a felnőttek fojtott izgalma egyértelműen azt súgta nekünk, gyermekeknek, hogy valóban fontos dolog történt. Bevallom, hogy az amerikai űrhajós később elhíresült mondatát az emberiség számára nagy lépéssé vált kis lépésről akkor és ott nem hallottam. Azt csak a rákövetkező évek égették bele a tudatomba, de annyira maradandóan, hogy most, az évforduló kapcsán is

K i s s Á r p á d n a p l ó j a

A következőkben Kiss Árpád (Sepsiszentkirály, 1851. november 16–Csernátfalva, 1929. december 21.) csernátfalusi ág. h. evangélikus lelkész feljegyzéseit közöljük az első világháborúról.

*

Jegyzetek a menekülésről

Előzmények

A háború kitörése után mi, hétfalusi magyarok, úgy éreztük, hogy ez a háború nem múlhat el anélkül, hogy az románokkal, a mi régi és igazi ellenségünkkel le ne számoljunk.

Az a kétszínű, ravasz politika, amelyet Románia kezdettől fogva folytatott, feltevésünket napról napra megerősítette.

Soha, egy percig sem bíztam az ő semlegességükben, s bizonyos voltam abban, hogy mihelyt az alkalom

jobbára erre az idézetre összpontosítok.

Mert vitán felüli, hogy az első holdraszállás hatalmas lépés volt. Az első egy olyan sorozatban, melynek eredményeképpen ma már a Marsra is eljuttattuk szorgalmas robotjainkat. Közben rengeteget ismertünk meg a világról, és lassan, de biztosan egyre több embertársunk számára válik elérhetővé az űrturizmus is. Annyira hatalmas ez a lépés, hogy szinte ijesztő. Sőt szinte nélkül az.

Mert miközben hétmérföldes léptekkel haladunk újabb és újabb tudományos megvalósítások felé, megfélekedünk arról, hogy néha egymás irányában is tennünk kellene néhány bátortalan lépést. Nem nagyot, csak ösztintét. Talán kicsit félve, kicsit drukkolva a hirtelen reánk szakadt lelki súlytalanság okán, talán kissé elcsodálkozva, hogy a feledés finom holdpora mennyi mindent belepett életünkbe; de el kellene indulnunk immár egymás felé is. Nem egymás ellen, nem egymásra taposva, kikönyökölve a másiktól hite utolsó töredékét is. Hit nélkül ugyanis csak szövettanilag különbözünk a robotoktól, melyek a Holdnál sokkal távolabbi Marsra is eljutottak ugyan, de örülni mégsem tudnak.

Állítólag abban különbözünk az állatoktól, hogy érzelmeink vannak, és ezeket kifejezésre is tudjuk juttatni. A holdraszállás évfordulóján, annak üzenetén elmerengve, tanuljunk meg újra örvendeni az egymás felé megtett kis lépéseknek is, hogy az emberiség ne az önpusztító magány, hanem az együtt- és megmaradás felé ugorhasson az elkövetkező századokban is. A magányt pedig hagyjuk meg a Holdnak, „az éji égbolt vándorának”, amely éppen úgy gyalogol át éjszakáinkon és éppen oly hűséggel megőrzi titkainkat, mint tette a holdraszállás előtt is, évezredek át.

Török László

kínálkozik, meg fognak támadni.

Az a gúny, üldözés, amellyel az ott élő magyarságot illették évek óta, a gyűlölet bennünk is a legfelsőbb fokra emelte.

A leszámolás órája elérkezett, s én bízom az isteni gondviselésben, hogy ebben a mérkőzésben a segítségünkre leend!

Az oroszok első kárpáti betörése alkalmával a hatóság felszólított, hogy közintézményeink értékeiről készítsünk jegyzéket, s ezekhez megfelelő ládákat, hogy azokat szükség esetén a hatóság biztos helyre elszállíthassa.

Ez az előintézkedés azt a reményt keltette fel mindannyiunkban, hogy a hatóság akar is, tud is a polgárok személyes vagyonszerzéséről gondoskodni.

(Folytatása a 4. oldalon)

Id. Kiss Árpád

T á j s z a v a k : T, Ty

- *talpis*: korcsolya, csáklya („A gyermekék mind talpissal járnak az uccán.”)
- *táltartuó*: tányér
- *tám*: talán, tán
- *tandi*: okatlan („No még ien tandi gyermekét sē láttam, nem tuggya a miatyánkot sē!”)
- *tángyierkák*: tányérok
- *tanorok*: eredetileg mezőkerítés, elkerített mező, kaszálórész, hogy az állatok ne menjenek be; később értelmet változtatott: mezőmunkások gyülekezőhelye, itt fogadták meg a kaszásokat, aratókat stb., piachely is volt itt kialakítva
- *tászli*: gallér a ruhán
- *té, téj*: tej
- *tebe*: almákkal, szalagokkal feldíszített fenyő a boricánál
- *tebés*: terebélyes
- *téřő, téřel*: tejřő
- *téřlázik*: vasal – hajdanán felmelegített csiszolt téřla volt a vasaló
- *tehen*: tehén
- *telázi*: tányértartó
- *teljében*: kellős közepén
- *tellafa*: a kalyiba elé állított fa, erre akasztották az edényeket, a ruhákat
- *tellázni*: az erdőn lakni szénacsinalás ideje alatt
- *tél-túl*: innen is, túl is
- *teng-leng*: lézeng
- *tenzikál*: duzzog
- *tepelák, tatar*: ügyetlen
- *teplom*: templom
- *těrcs*: puliszkalisztból való híg keverék, puliszkalé
- *terėp, trėp*: lépcső
- *terhi*: teher
- *terü*: teher
- *tės*: te is
- *testál*: hagyakozik
- *tėsž*: teszel
- *tėsžla*: szalu, hornyoló fejsze
- *tėsžolya*: rúd a járom és a szekér között
- *tik*: tyúk
- *tikácsol*: köhög
- *tikmon, tikmony*: tojás („Naccsága věgyėn tikmonkát, egy pár tikmonyom van, nem vēszi el?”)
- *tincšėlni*: vakolni
- *tinó*: tulok
- *tirimba*: rakás
- *titilinka*: tilinkó, fűzfahéjból készítve
- *tokán*: gulyásleves, paprikás
- *tom*: tudom
- *toportyánřėreg*: medve
- *torzsika*: torzsa
- *tótmuzsika*: akkordeon, harmonika
- *tořáros*: társ, bajtárs
- *tőnk*: farőnk
- *tőřőkbúzabontás*: kukoricahántás
- *tőžssőł*: dőřžssőł
- *tudős asszony*: gyógyítással foglalkozó asszony
- *tulipánt*: tulipán
- *tulu*: toll
- *tük*: ti
- *tüktőket*: titeket
- *tündelevėny*: denevér
- *türőmbák*: töředėk vászón
- *tuskó*: tőke
- *tuszi*: ostoba
- *tyukszi*: vaksi, rosszul látó
- *tyükőř*: tükőř

H é t f a l u s i h í r e k

- 2004. július 18-án szentelte pappá a türkösi evangélikus templomban Gáncs Péter, a magyarországi Déli Egyházkerület püspöke ifj. Domokos Jenő evangélikus lelkész.
- 2004. július 18-án avatták fel Székelyzsomboron Nyirő József mellszobrát. A szobrot Bunaventura Šerban moldvai csángó szobrászművész készítette – ő a hosszúfalusi Petőfi Sándor mellszobor alkotója is.
- A Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság az idei évzárón két különdíjat osztott ki: Antal Tizedes Tímea, a Zajzoni Rab István Középkola XI. osztályos tanulója a diákok, Czimbor Magdi tanítónő a pedagógusok díját kapta.
- Július hónapban vendiák-találkozók

- színhelyei voltak a négyfalusi iskolák. A csernátfalusi iskola végzőseinek 50 éves találkozója, valamint a Zajzoni Rab István Középkola végzőseinek 10 éves találkozója került sor.
- 2004. július 6-án szervezte meg az RMPSZ hétfalusi szervezete a vidék pedagógustalálkozóját a Zajzoni Rab István Középkolában. A műsor keretében fellépett Márk Attila daltulajdonos és Krecsmár Zsolt gödöllői énekművész.
- 2004. július 19-től egy hétig táboroznak a frissen bérmált római katolikus fiatalok a tatrangi kápolna és szociális otthon kertjében.
- 2004. július 25-én fogadjuk a türkösi római katolikus templomban az új káplánt, Márton Istvánt.

A hétvégi nagy kánikula, az elviselhetetlen 35 fokos hőség valósággal kiűzött, kiostorozott a házból, a városból. A brassói és négyfalusi mics-imádó kocaturistáktól mentes helyet keresve esett a választás a távolabbi, eldugottabb Zajzon-völgyre. A Csukás keleti lábaihoz vezető út Zajzonon kigyózik át, s a falu központjában akaratlanul is megakadt a szemem azon a nagy ürességen, amely az egykoron fényesen álló zajzoni nagy fürdőszálloda helyén tántorgott. Bizony, az épületek is porrá és hamuvá válnak...

Zajzonban, az 1700 lábnyi (565 m) tengerszint feletti magasságban felbugyogó borvízforrások már ősidőktől fogva a falu tulajdonát képezték, és elsősorban ivóvízként használták őket. A fürdő kiépítése csak az 1700-as évek végén kezdődött meg, amikor Brassó – a nyereséges önkormányzat földesúr – felfigyelt a források gyógyhatására, lefoglalta azokat és fürdőhelyet kezdett kiépíteni. A klimatikus gyógyhely forrásait először Schnell Péter balneológus vizsgálta meg tudományosan 1842-ben és a várt eredmények beigazolódtak. Zajzon borvizei kiválóak voltak – az égvényes-sós és földes-vasas forrásainál fogva – a légzőszervek hurutos bántalmait, gyomor- és bélbajok, vérhiányok és női bajok kezelésére.

A fürdőhely hamarosan kiépült és a száz rendszerességnek köszönhetően az ország, de az egész Osztrák–Magyar Monarchia egyik legkedveltebb fürdőhelyiségévé vált. Villáival, fürdőszállodájával Előpatak, Borszék és Tusnád után Zajzon az előkelő negyedik helyet foglalta el a fürdővendégek preferencialistáján.

A *Hétfalusi Hétfői Hírlap* 1911. július 24-iki száma így ír Zajzonfürdőről:

„Zajzon meleg és hideg vasas, jó-vasas-fürdő rohamos fejlődését mi sem igazolja fényesebben, mint azon körülmény, hogy évről évre mind több és több fürdővendég keresi fel a természeti fekvéséről és szépségéről híres csángó fürdőt. Már az idén is mintegy 600 fürdővendég veszi igénybe e fürdő kitűnő gyógyhatását, s ezen kívül napról napra mind tömegesebben érkeznek az ország és külföld különböző részeiből az üdülést, gyógyulást kereső nagyszámú közönség. Zajzonfürdő utolsó vasútállomásai: Brassó és Derestye-Hétfalu, honnan a fürdőhöz motor- és társaskocsi 70 fillérért visz. Van a fürdőn posta, távirat, telefon, orvos és gyógyszerár. Kirándulóhelyekben is nagyon gazdag Zajzonfürdő. Így pld. Csukás havas, bodzai, ósánci, tömösi és törösvári-szorosok; Nagykö és Diákok havasa; Bucsecs, Királykö, Predeal, Azuga, Busyén, Sinaia stb. Megyei és állami tisztviselőknél, katonatiszteknek, magánosoknak állandó kedves nyaralóhelye Zajzonfürdő, mivel az olcsó árak mellett

Rekviem egy szállodáért...

annyi változatos és élvezetes szórakozást nyújt fürdőközönségének, mint bármely más hazai és külföldi elsőrendű gyógyfürdő.”

A fürdő Brassótól 14 kilométer távolságra volt, az út másfél órát vett igénybe.

Orbán Balázs szerint Brassó, a hasznélvező nagyváros gondoskodni szokott arról, hogy a bécsi, pesti és bukaresti orvosok sok oly betegséget találjanak, amelyekre a

Zajzonfürdő jótékony hatású... – Szó, ami szó, Zajzonfürdőnek jól ment, évente 400-800 vendég kereste fel, a villákban és a fürdőszállodában egyszerre 300 személy fért el. Fedett medencék, sétányok, gyógyfürdők, borvízkutak, hideg lobogó, zuhany, hullám- és meleg fürdő, kényelmes nagy vendéglő, izléses lakházak, fedett sétány, tenispálya, valamint 40 holdas fenyves park, szóval minden kényelem, mit pénzzel elérni lehetett.

A *Székegyföld leírásában* így szerepel Zajzonfürdő: „A fürdőtelep tekintélyesebb része a folyam bal partján van, bár épületei közül egynémely a jobb parton foglal helyet; ilyen az igen szép és nagy vendéglő, mely Brassó városáé; mellette van Zajzon községnek 1863-ban épült községháza: egy emeletes nagy kőépület, mely méltán büszkesége lehet a községnek; ezen alól van dr. Béli szép építészetű oszlopsoros háza, ezt követi Gingold Károly s végre zajzoni földész Dudás Márton szép nagy bérháza, az egyedüli, amely által Zajzon községére a fürdőből, közvetve, némi haszon áramlik. Még a jobb parton van az igen célszerűen és fényűzéssel berendezett hullámfürdő is; egy, a malomárokából kivezetett vízér táplálja a terjedelmes, vetkező szobákkal körülvett uszodát. A bal parton van legfelül a hideg lobogó, melynek a szászok a hangzatos Ferenc-forrás nevet adták. Alább van a díszes fedélzettel ellátott Lajos-forrás, melyet kevésbé használnak; ezt követik sorban Langer szenátor, Greissing volt orátor, Waldbaum és a gyógyszerár egyen-egyen igen csinos, mondhatni fényűzéssel épült nagy házai, melyek mind a fürdővendégek elszállásolására szolgálnak. Ezen alól van a fürdőtelep központja, a Ferdinánd-forrás, mely az újabb időben szivattyúra alkal-

maztatott. A forrás felett oszlopokon nyugvó kupola van, melynek belsejében e körirat áll: »Glücklich durch Jahrhunderte fliesse heiliger Born! und sende Gesundheit dem Menschengeschlechte«. Közvetlen e mellett van a fedett sétány, hol esős időben a vendégek folytathatják italkúrájukat, szemben a zenészek erkélye; ezen alól következik a valóban csinos berendezésű szép sétány, melynek sűrű lombú fáira alatt helyezkedik el az ásványos meleg fürdőnek csinos épületkéje. Ezek mögött van a fürdő kis eldorádója, a Schwarzenbergnek keresztelt hegyoldal, melyet mesterségesen növelt gyönyörű fenyves erdő árnyal; üde léghőterjesztő fenyvesek közt kanyargó s nyugpadokkal ellátott utak vezetnek a tetőre, honnan elragadó kilátás nyílik egyfelől a Barcára, másfe-

lől a Zajzon völgyére, amelynek háttérében a Szászbérc fölé emelkedő Csukás roppant sziklatömege alkotja a legeragadóbb panorámák egyikét.”

Az 1800-as évek végén Zajzonnak három gyógyforrása volt, melyeket Ferdinánd, Ferenc császárokról és Lajos főhercegről neveztek el a szászok. Greissing és Schnell vegytani elemzése a következő kémiai anyagokat mutatták ki egy polgári font forrásvízből: szikhalvag (4,69; 0,61; 0,47), szikiblag (1,91; 0,06; 0), szénsavas szikéleg (10,11; 3,16; 4,18), szénsavas mészéleg (3,51; 3,56; 4,40), szénsavas keseréleg (0,84; 0,42; 1,18), szénsavas vaséleg (0,11; 0,58; 1,19), kénsavas szikéleg (0,15; 0,35; 0,39), kénsavas hamvéleg (0; 0; 0,59), vilsavas timéleg (0; 0; 0,49), kovasav (0,12; 0,34; 0,21).

A Lajos-forrás vegyelemzését dr. Hankó Vilmos is elvégezte 1912-ben. A forrás magas mangántartalmának köszönhetően idegrendszeri betegségek, továbbá gyomor- és bélbántalmak gyógyítására egyaránt alkalmas volt.

1912-től kezdődően Sipos Jánosné Bereczki Anna, a csángók Nagyasszonya, nagy horderejű, fáradságot nem kímélő munkával megvette Zajzonfürdőt Brassó városától, és lányával nekilátott korszerű kiépítéséhez.

Ekkor nyitották meg a Béla-forrást, mely nevét Bereczki Anna 1900-ban meghalt jogász fiáról kapta. A forrás vizét felmelegí-

tették és fürdőházba vezették be a park közepén.

A Béla-forrás vizét dr. Lengyel Béla egyetemi tanár elemezte. Az elemzés szerint 1 liter vízben a következő anyagok voltak: klórnátrium 0,9214 g; klórkálium 0,0299 g; jódnátrium 0,0016 g; kalciumsulfát 0,0029 g; nátriumbikarbonát 1,4882 g; kalciumbikarbonát 0,9552 g; magnéziumbikarbonát 0,6039 g; vasbikarbonát 0,0098 g; kovasav 0,0387 g; stroncium-sulfát nyomokban; lítiumkarbonát nyomokban; szabad szénsav 2,0027 g. A Béla-forrás vize tehát az alkális savanyúvizek közé tartozott, s így a légzőszervek hurutos bántalmainál s más hurutos bajokban használták sikerrel.

A nagyvendéglőben, villákban egy szoba ára az egész szezonban 60 korona volt, a község csinos, tiszta házaiban mintegy száz szoba állt a vendégek rendelkezésére, ezekben egy-két szobából s konyhából álló lakás ára az egész szezonban 40 korona volt. A meleg fürdő ára 1 korona, a hideg fürdőé 30 fillér.

A zajzoni házak többségénél az első két szobát úgy tervezték meg, hogy külön bejáratuk legyen, így a vendégek zavartalanul járhattak-kelhetek, de nem volt ritka a két-szintes ház sem, amelyben külön szinten lakott a gazda és külön szinten a vendég. A faluturizmus tehát nem mai divat, hanem már régi találmány.

*

A fürdőorvosok is híresek voltak: dr. Plecker János (Brassó, 1780. április 1–Zajzon, 1850. szeptember 3.) a brassói egészségügyi bizottság elnöke is volt, dr. Honigberger János Márton (Brassó, 1795. március 10–Brassó, 1869. december 18.) híres Kelet-utazó, valamint a lahorei király háziorsosa volt (1865-ben volt Zajzonban), Bereczki Anna idején pedig dr. Adorján Jenő volt a fürdőorvos.

Bereczki Anna halála után a fürdő a Tompa család tulajdona lett.

*

Zajzonfürdő külön fénypontja volt *Concordia*, az impozáns fürdőszálloda, lakószobáival, társalgó-, tánc-, játék- és éttermeivel.

A nagy fürdőszállodát nem véletlenül hívták *Concordiának*. Concordia az egyetértés, amelyet a régi rómaiak megszemélyesítve, szelíd arcú s gazdagságot szerző nőalaknak képzeltek. Tiszteletére templomot is építettek (Camillus, Kr. e. 367), és ezáltal Concordia a társadalmi osztályok békés egyetértésének istenasszonya lett.

És ez a békés egyetértés oly jellemző volt a zajzoni fürdővendégre a Monarchia boldog békeidejeiben.

A szálloda élénk szerepet játszott Zajzon és egész Hétfalu társadalmi életében is.

(Folytatása a 4. oldalon)

Kovács Lehel István

Rekviem egy szállodáért...

(Folytatás a 3. oldalról)

Július 23-án Anna-bált szoktak rendezni a szálloda nagytermében, de ugyanez a terem számos jótékony bál színhelye is volt, sőt a Hétfalusi Függetlenségi és 48-as Párt is itt alakult meg 1906. december 21-én.

A szálloda élénk, fényűző élete az államosítással szűnt meg. Pionírtábor, üzletelenség, szövetkezeti irodák helyisége, majd iskolaépület lett. Az 1977-es, majd az 1989-es földrengés megrongálta az épületet, de legnagyobb ellensége a kommunizmus nemtörődömsége volt. Az omlásveszély miatt az iskolát bezárták, az épület 1990 óta üresen áll, teljesen tönkrement. A tető beomlott. A jogos tulajdonosok már csak az álló falakat és a téglatörmelékeket kaphatták vissza. Az Úr 2004. esztendejében pedig a földdel vált egyenlővé. *Sic transit gloria mundi* – mondták erre a régi rómaiak –, *így múlik el a világ dicsősége.*

*

Zajzonfürdő hasonló sorsra jutott. A fürdő a Monarchiával egyszerre szűnt meg, a borvízforrásokat befogták és egy Constantinescu nevű bukaresti ember töltötte üvegekbe a II. világháború előtt. A gyárat ál-

Kiss Árpád naplója

(Folytatás a 2. oldalról)

Ennek tulajdonítható jórészt, hogy a hatóság felhívására, a románok betörése készületlenül talált. Nemcsak hogy a hatóság részéről előzőleg semmiféle felhívást nem kaptunk, sőt még az utolsó órákban is azzal biztattak, hogy Románország részéről semmiféle veszély nem fenyeget.

Így jutottunk el 1916. augusztus 28-ig. Előző napon:

Vasárnap közelben levő gyermekeim és unokáim szokás szerint mind nálam voltak, s az ünnepnapot a legjobb hangulatban együtt töltöttük.

Vasárnap 9 órakor ki-ki hazatért, s mi 10 órakor lefeküdtünk azzal a számítással, hogy másnap még kaszálatlan lévő jégverte zabot fogok betakarítani.

Éjjel egy és két óra között a kapun erős dörömbölés hallatszott, mire nőm felébredt és az ablakon kiszólt. Gödri Mihály községi jegyző volt a dörömbölő, ki engem keresett és kéretett. Gyorsan cipőt és kabátot véve kisétem, mikor is a jegyző tudtul adta, hogy a főszolgabírótól vett értesülés szerint a románok a szorosokon betörték és az ott állomásozó rendőröket becsukták. A katonaság már harcban áll, a sebesülteket hozzák.

A váratlan hírre megdöbbentem, de nem akartam annak hitelt adni, mert hiszen az előző délután még semmiféle jele nem volt, sőt vasárnap délután katonai repülő jártak felettünk, anélkül, hogy

lamosították, majd nemrég privatizálták. Szintén egy bukaresti cégé lett. A zajzoniak soha nem gondoltak arra, hogy a természet adta ásványvizet megadóztassák, pénzért árusítsák – a mindenkié volt, a falué volt –, most megtette ezt helyettük más.

Az egykori fürdőhelyből csak a vízparti sétány nyoma és a ma drótkerítéssel, szegesdróttal körülvett park maradt meg, s a Zajzon patakán egy-egy lengőhíd, a villák udvarán egy-egy örökzöld fenyőfa emlékeztet a régen volt pompára. A fürdő, a falu, a villák s a szálloda már áldozatai lettek az új honfoglalásnak, elpusztultak, mert senki sem érezte magának őket. Nem is volt az övék sohasem. A mi legnagyobb ellenségünk pedig a közöny, a nemtörődömség és a belső ellenségeskedés, mely belőlünk fakad és ellenünk fordul. S nem marad számkra más, csak a siránkozás, hogy mink volt és mit veszítettünk el...

Mert *concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur*. Egyetértséssel a csekély dolgok is öregbednek, az egyet nem értés miatt pedig a legnagyobbak is elpusztulnak...

ezen is valamilyen figyelmeztetést adtak volna. Azt gondoltam, hogy csak határszéli incidens történt.

A jegyző azonban újra figyelmeztetett, hogy a hír való és gyorsan cselekedni kell, nehogy mindennel elkéssünk. A meglepetés első perceiben azt sem tudtam, hogy mihez kezdjek. A házbelleket hamar felvertem, azután távol levő gyermekeimhez szaladtam, azokat is felköltöttem. Még mindig abban a hitben voltam, ha tényleg a románok betörték is, van nekünk ott elég katonaságunk, a szorosok meg úgy meg vannak erősítve, hogy ott egyhamar a románok be nem jöhetnek. A megelőző napokban gyakran láttunk katonaságot felvonulni, meg azután gyakran hallottuk azt is, hogy éjszakánként nagy csapat katonaság vonul fel a hegyekre.

Aggodalmaimat mindig ezekkel a vélt, de meg nem történt dolgokkal némitottam el. Még az utolsó órában is ezek tettek bizakodóvá.

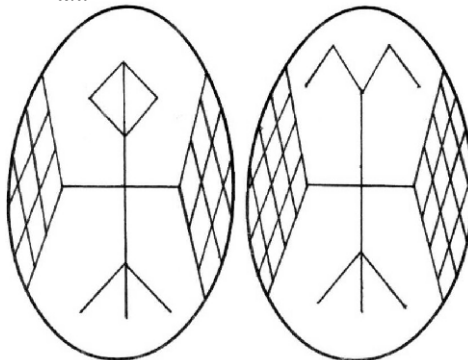
Alighogy visszatértem házamhoz, az utca megélénkült, az éjjeli őrök már szekereket, lovakat hajtottak ki a sebesültek szállítására. Minden jel a helyzet komolyságát kezdte felmutatni. Sirás, jajgatás hangzott mindenfelől. Míg én távollévő gyermekeimnél és unokáimnál jártam, addig nőm és leányaim a kis kamara alatti pincerejteket felnyitották s abba élelmiszereket, ruha- és ágyneműket hordtak le. Én az egyházi anyaköny-

Rovásírás- emlékek Hétfaluban?

Tavalyelőtt jelentette meg a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság Barkó Etelka *Hétfalusi írott tojások* című munkáját, mely 153 tojásmintát tartalmaz.

Nemrég bukkantam rá Budapesten még két tojásmintára, amelyeket a forrásanyag egyértelműen hétfalusi hímekeként emleget. E két minta igen érdekes.

A *Jelképtár* (Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György: *Jelképtár*. Helikon Kiadó, Budapest, 2004) *lidérc ábrázolásaként* azonosítja be a két mintát.

A lidérc a népi hiedelemvilág igen elterjedt mitikus figurája, és szimbolikája is sokrétű, bonyolult. Általában rossz, negatív szereplő, az ördög megtestesítője, melynek egyik lába lúdláb, a másik lóláb. A háromujjú lúdláb stilizált változata látszik a tojásmintán is. Lúdlába miatt a lidércet sok helyen *lúdlérec*-nek is nevezik. De lehet a lidérc ördög adományaként kapott fekete jerce is, amely kakastojásból kelt ki. Vagy éjjel – álomban – *lidércnyomásként* is jelentkezhethet. Másik ábrázolásmódja – a tojásminták felső része is erre utal – a tűz vagy a fény. A *lidércfény* a metángázt tartalmazó lópvidékek fölött imbolygó kékes láng. Vagy az égen vé-

Kiss Árpád naplója

veket, számadási könyveket s a fontosabb irományokat helyeztem el. Innen a takarékpénztárba siettem, s hol szintén egyelőre elkészített földalatti rejtekbe a főkönyveket, váltókat, kötvényeket behánytam, s a pénzt (4000 K) magamhoz vettem. Ezt a munkát nagy kinnal végeztem, mert a wertheimszekerény egyik kulcsa Kádas pénztárosomnál volt, akit csak későre és háromszori hívás után tudtam egy percre odakapni. A rejtek feletti szekrényt nem tudtam elmozdítani, csak Bíró László segítségével értem célhoz.

Később Hadnagy könyvelő is megérkezett és segített a rejtek lezárásában és a szekrény helyreállításában. A takarékpénztár egyik kulcsát Hadnagy könyvelőnek adtam át, a másik nálam maradt.

Mikor innen visszamentem, már a községi polgár dobszóval hívta fel a lakosságot a távozásra, a menekülésre. Ekkor már a menekülők csoportja hullámozott mindenfelé. Az utcán tolongó asszonyok

gighaladó *hullócsillagok*, *meteoritdarabok* is *repülő lidérc*ek a nép hitében, amelyek a Tejút valamelyik csillagáról jönnek.

A tűz, a láng viszont lélek-, élet- és szerelemjelkép a magyar néphitben, tehát pozitív elem. A tűzből úgy lesz lidérc, hogy valamilyen ártó hatalom (például *boszorkány* vagy *szépasszony*) befolyása alá kerül. Hasonlóan a *boszorkány*, amely képes elszívni a tehén és az anya tejét, a Tejútból is tud lidércet előcsalogatni (a hétfalusi babonák közül is számos utal erre).

A két tojás minta másik nagy érdekessége az, hogy Varga Géza rovásírás-szakértő szerint (Varga Géza: *A székel rovásírás eredete*. Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest, 1998) a jelek egyértelműen székel rovásírás ligatúrák (összevont írásjelek). A minta egyértelműen a Tejutat ábrázolja az *nt/mn*, s és *i* írásjelek összevonásával, vagyis *Isten* jelentéssel. Hasonló összevonás figyelhető meg az énlakai unitárius templom egyik rovásírásos mennyezetkazettáján, *Egy Isten* jelentéssel.

Ártó hatalom befolyására így válik a *jó rosszá*, a *tűz lidércfényé*, az *érték hamuvá*, így lesz az *angyalból bukott angyal*, az *isteniből sátáni* – erre figyelmeztet ez a két hétfalusi tojás minta.

Ha végiglapozzuk Barkó Etelka tanárom könyvét, még sok hétfalusi írott tojás mintán vélünk rovásírásos jeleket, ligatúrákat felfedezni – talán ebből a szempontból is érdemes lenne elemezni a mintakincset, vagy más rovásírásos emlékek után kutatni a gazdag hétfalusi anyagban – hogy közelebb kerüljünk gyökereinkhez!

Kovács Lehel István

és gyermekek sirása és jajgatása annyira megrendített, hogy alig bírtam gondolkodni a teendőm fölöl.

Különösen levert az, hogy a gondnok távollétében, akinél az egyházi láda egyik kulcsa volt, nem tudtam a zár alatt lévő egyházi értékeket elrejtetni. Ezért a harangozót utasítottam, keresse fel a gondnokot és hívja fel nevemben, hogy az értékeket vegye magához. Mielőtt még eltávoztam volna a parókiáról, oda hívtam Girás Istvánnét és a harangozót. Egyiknek is, másikkal is 10-10 K adtam, és kértem, hogy gondoskodjanak mindenről, adjanak enni a tehénnek, sertéseknek, tyúkoknak stb.

(Folytatjuk)

Kiss Árpád
év. lehel.